

УДК 343.122

DOI: 10.31733/2078-3566-2022-2-301-308

**Анатолій
ЧЕРНЕНКО**©

кандидат
юридичних наук,
доцент

**Анатолій
ШИЯН**©

викладач

(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

ПРО ФУНКЦІЮ ПОТЕРПІЛОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Автори дійшли висновку, що потерпілий, відмовившись від обвинувачення, є представником сторони обвинувачення. Слідчий, приймаючи рішення про закриття кримінального провадження, не перестає бути представником сторони обвинувачення, бо реалізує положення принципу законності в демократичному суспільстві, яким йому дозволено робити лише те, що дозволяє закон, а громадяни можуть робити все, що не заборонено законом. Тому, на думку авторів, потерпілий має право вільно обирати лінію своєї поведінки, що відповідає п. б) ст. 6 Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою.

Ключові слова: потерпілий; сторона обвинувачення, приватне обвинувачення, відмова від обвинувачення; право потерпілого вільно обирати лінію своєї поведінки.

Постановка проблеми. Кримінальна процесуальна діяльність здійснюється певними учасниками кримінального процесу і від їх правового статусу залежить зміст такої діяльності, або їх можливість досягнути мети, з якою вони здійснюють таку діяльність. Кожний із учасників кримінальної процесуальної діяльності у залежності від обсягу його прав та обов'язків певним чином й може впливати на таку діяльність. Більший обсяг прав учасника дає йому більше можливостей, а менший – звужує його можливості. Особливого значення набуває обсяг прав тих учасників, які є представниками сторін кримінального провадження, бо частина 2 ст. 22 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) закріплює правове положення, згідно з яким «Сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених цим Кодексом»[1]. Звісно, досягнути рівності сторін кримінального провадження у нормах КПК без наукового дослідження не можливо і це факт. Саме вчені пильнують за балансом прав представників сторін кримінального провадження, але це завдання не є простим. Прикладом складної ситуації в цьому плані є правовий статус потерпілого у кримінальному провадженні. Складність з правами цього учасника полягає у тому, що доволі тривалий час залишається не вирішеним питання функції, яку здійснює потерпілий у кримінальному провадженні, а це ускладнює визначення його належності до тієї чи іншої сторони кримінального провадження.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Звісно це питання не є новим і воно було предметом наукових досліджень. Ним займалися: Ю. Аленін, О. Герасимчук, І. Гловюк, В. Гончаренко, М. Гошовський, Ю. Грошевий, О. Капліна, О. Кучинська, Г. Нікішов, Л. Удалова, Н. Федорчук,

© А. Черненко, 2022

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-0923-2663>

ap_1956@ukr.net

© А. Шиян, 2022

k_kpd@dduvs.in.ua

Л. Шаповалова та ін.

Дослідження кожного з авторів торкалися якогось конкретного питання і є важливим у розв'язанні всього комплексу проблем, пов'язаних із потерпілим у кримінальному провадженні. Ми у цій статті хотіли б звернути увагу на питання визначення функції потерпілого у кримінальному провадженні та проблемах допиту представника потерпілого, тому й **метою** цієї статті є висвітлення проблем, пов'язаних із визначенням функції потерпілого у кримінальному провадженні.

Виклад основного матеріалу. Ще у 2010 році до прийняття чинного КПК ми (Черненко А.П.) звертали увагу на означені вище проблеми: «Багато авторів відносять потерпілого до суб'єктів кримінального процесу, який поряд із слідчим, органом дізнання та прокурором здійснює функцію кримінального переслідування, або функцію обвинувачення, як варіант її іншої назви (назва цієї функції та її зміст являє собою окрему проблему, що потребує детального розгляду)». Важко не погодитися з таким твердженням вчених, бо історично так склалося, що можливість кримінального переслідування виникла саме через позов потерпілого (жертви злочину). Перші кримінальні справи були розглянуті саме через позов потерпілого, він тривалий час був єдиним суб'єктом кримінального переслідування. Сьогодні він у більшості кримінальних справ є ініціатором кримінального переслідування та його суб'єктом.

Тут лише хочеться звернути увагу на те, що без потерпілого, без завдання йому шкоди не можна повною мірою говорити про злочин, а раз так, то потерпілий повинен мати серйозні важелі впливу на кримінальне переслідування. У контексті положень Конституції України, він повинен, мабуть, й вирішувати долю переслідування в цілому.

Про сумніви щодо виконання потерпілим такої функції свідчать непоодинокі факти з розслідування конкретних кримінальних справ та розгляду заяв про злочин. Так, у практиці автора цієї публікації мав місце такий випадок: до районного відділу внутрішніх справ надійшла заява батьків дівчини С., яку намагаючись зґвалтувати, побив її знайомий (заява розглядалася, як повідомлення про хуліганство). Сама постраждала С. до правоохоронців не зверталася і в подальшому відмовилася давати пояснення. Мало того, вона відмовилася проходити медичне освідчення, забрала і не надавала медичні документи про огляд її лікарем та зробила все можливе, щоб провести таке освідчення без її участі було не можливо. Причину такого її відношення до події не встановлено.

Якщо з наведеного випадку не відомо причини відмови потерпілої С. співпрацювати з правоохоронцями, то в іншому характерному випадку про причини відмови потерпілого співпрацювати з правоохоронцями здогадатися не так і складно. Молодий чоловік – В., який потрапив до Дніпропетровська (*сучасна назва -Дніпро – наше пояснення*), як кажуть, проїздом на шляху з Тюмені до Херсону. Шукаючи ввечері у зимовому Дніпропетровську Південний залізничний вокзал, потрапив у незнайомий йому район серед приватних будинків і заблукав, де й був пограбований. При цьому троє нападників забрали у В. шапку, дублянку, чоботи, джинси, светр, гроші та валізу з особистими речами й зникли. Після звернення до працівників міліції, на щастя В., нападники були затримані і в них було вилучено все викрадене у В. Працівники міліції викрадене у В. майно повністю йому повернули, бо В. був по суті голий і босий. Оформляючи заяву В., працівники міліції, мабуть, з причини співчуття до В. не упевнившись в його особі, записали до заяви придумані В. неіснуючі його анкетні дані. Вранці слідчому прийшлося відпустити нападників, бо потерпілого вже не було у Дніпропетровську, а знайти його ні за даними адресного бюро Тюмені, ні Херсона не вдалося. Пізніше виявилось, що людини з такими анкетними даними не існує. Очевидно В., не бажаючи приїздити до Дніпропетровська для участі у розслідуванні, не говорячи вже про переслідування, й дав неправдиві дані про себе, чим по суті аналогічно поведінці потерпілої С. відмовився від свого права переслідувати осіб, які вчинили злочин у відношенні до нього.

З наведеного можна зробити висновок, що ні С., ні В. не здійснювали жодних дій, спрямованих на викриття осіб, які вчинили злочини стосовно них, тобто не здійснювали функцію кримінального переслідування. Якщо С. навіть не заявляла на свого кривдника, то В. заявив, але зробив це таким чином, що ця заява хоч і дала поштовх до початку переслідування та все ж таки була непридатним засобом переслідування, бо була по суті анонімною заявою, що й виключає можливість її використання, як засіб кримінального переслідування чи ініціацію цього процесу.

Можна говорити й про позбавлення певних потерпілих такого статусу навіть тоді, коли вони бажають його мати, про що слідчий відповідно до ч. 2 ст. 49 КПК виносить мотивовану постанову. Зокрема, звільнення хабародавців від кримінальної відповідальності за мотивами вимагання хабаря або добровільної заяви про дачу хабаря не означає відсутності в діях цих осіб складу злочину, тому вони не можуть визнаватися потерпілими і не вправі претендувати на повернення їм цінностей, переданих у вигляді хабаря.

Слід говорити про наявність випадків, коли потерпілий є малолітнім, неповнолітнім чи таким, який має фізичні чи інші вади, що позбавляють його можливості повною мірою реалізовувати свої права, слідчий повинен визнати їх представниками близьких родичів, котрі можуть виконувати повноваження представника потерпілого не якісно, або навіть в супереч правам потерпілого, їх також слідчий повинен усунути від участі у справі, але як буде виконувати ці повноваження інша, замінена слідчим особа? Чи буде вона зацікавлена і чи діятиме з метою переслідування винуватих? Наприклад, мати вбиває свою дитину, а її чоловік – батько дитини, котрий повинен бути визнаний потерпілим як єдиний близький родич, висловлює думку, що дитину вже не врятувати, а дружину він любить і зацікавлений у її не притягненні до відповідальності. Як бути слідчому в цьому випадку? Зрозуміло, що батько вбитої дитини, у такому випадку, буде більше захисником своєї дружини, ніж потерпілим та захищати права вбитої дитини. Вчені (М. Гошовський, О. Кучинська) пропонують «замінити» такого потерпілого іншим – представником органів опіки та піклування чи представником служби у справах дітей. На нашу думку, така пропозиція є цілком слушною, але такий потерпілий в більшості випадків не є спеціалістом у галузі кримінального процесу і в поєднанні з його відносною незацікавленістю у справі, робить його неспроможним повною мірою захистити права вбитої дитини. Відповідь на це болюче питання повною мірою дає Конституція України (ст. 121): «Прокуратура України становить єдину систему, на яку покладається...представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом...». Ці положення Конституції України повинні бути розтлумачені КПК, де повинно бути зазначено, які це випадки. Зрозуміло, одним із таких випадків й повинен бути описаний вище. Прокурор, на нашу думку, в силу закону зобов'язаний, а головне повною мірою спроможний в силу величезного досвіду, процесуальному положенню та й авторитету, захистити права вбитої людини (у даному випадку – дитини)» [2].

Тоді ми аналізували Кримінально-процесуальний кодекс України, прийнятий у 1960 році та й Конституцію України, норми якої також втратили чинності і такий аналіз спонукав нас тоді сумніватися в тому, що потерпілий завжди виконує функцію обвинувачення. Але чинний КПК у цьому питанні ситуацію не змінив, а навпаки, ще й ускладнив її. Дивлячись на структуру КПК, ми бачимо, що у главі 3 КПК під назвою «Суд, сторони та інші учасники кримінального провадження» містяться §1 «Суд і підсудність», §2 «Сторона обвинувачення», §3 «Сторона захисту», §4 «Потерпілий і його представник», §5 «Інші учасники кримінального провадження» та §6 «Відводи» [1].

Як бачимо, в КПК законодавець відокремив потерпілого від інших учасників кримінального провадження через відокремлення норми, що регламентують діяльність потерпілого, від інших норм. При цьому у §2 «Сторона обвинувачення» (стаття 37 «Призначення та заміна прокурора», стаття 38 «Орган досудового розслідування», стаття 39 «Керівник органу досудового розслідування», стаття 39-1 «Керівник органу дізнання», стаття 40 «Слідчий органу досудового розслідування», стаття 40-1 «Дізнавач») ми не бачимо норм, присвячених потерпілому [1]. Структура КПК вказує на те, що інститут (сукупність правових норм, які регулюють певну групу однорідних суспільних відносин) потерпілого відокремлений від норм, що присвячені стороні обвинувачення.

Більше того, у п.п. 19, 25 та 26 ч. 1 ст. 3 КПК законодавець чітко вказує місце потерпілого серед інших учасників кримінального провадження.

Зокрема, у п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК дається склад сторін кримінального провадження – з боку обвинувачення: слідчий, дізнавач, керівник органу досудового розслідування, керівник органу дізнання, прокурор, а також потерпілий, його представник та законний представник у випадках, установлених цим Кодексом; з боку захисту: підозрюваний, обвинувачений (підсудний), засуджений, виправданий, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники [1].

Пункт 25 ч. 1 ст. 3 КПК дає перелік учасників кримінального провадження: сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, особа, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію), заявник, у тому числі викривач, свідок та його адвокат, понятий, засталодавець, перекладач, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, секретар судового засідання, судовий розпорядник [1].

Пункт 26 ч. 1 ст. 3 КПК дає перелік учасників судового провадження: сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, представник персоналу органу пробації, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, а також інші особи, за клопотанням або скаргою яких у випадках, передбачених цим Кодексом, здійснюється судове провадження [1].

З наведених цитат видно, що лише у п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК відносить потерпілого до сторони обвинувачення, але з зазначенням, що лише у випадках, установлених КПК. При цьому таких випадків КПК не називає. Можна припустити, що мова йде про справи приватного обвинувачення, котрі у відповідності до КПК бувають двох видів: а) кримінальні провадження, зазначені у ст. 477 КПК та б) які «трансформуються» із справ публічного обвинувачення після відмови прокурора від обвинувачення в суді (ч. 2, 4 ст. 340 КПК) чи у разі зміни прокурором обвинувачення на менш тяжке або в меншому обсязі та заперечень на це потерпілого (ч. 3 ст. 338 КПК).

Така ситуація у КПК із місцем потерпілого серед учасників кримінального провадження стала можливою через відсутність чітких теоретичних уявлень щодо цього питання і, як наслідок, проблеми в практичному застосуванні відповідних норм КПК.

Саме на це вказують адвокати.

Так, Г. Нікішов вказує на конкретну ситуацію: «Захисник, мабуть, читав кодекс, та недочитав», – така фраза пролунала з вуст прокурора в судовому засіданні. Так він намагався довести неправильність моєї позиції щодо відсутності у сторони захисту обов'язку відкривати потерпілому отримані під час судового розгляду додаткові матеріали. Прокурор наполягав, що потерпілий є стороною обвинувачення, а тому відкривати йому матеріали необхідно. І суд прокурора підтримав. Щоправда, без обґрунтування нормами закону, а обмежившись лише висловлюванням, що потерпілий в будь-якому випадку учасник кримінального провадження. Тому виникла необхідність розібратись: чи є потерпілий саме стороною кримінального провадження з відповідними правами та обов'язками?» У висновках Г. Нікішов зауважує: «Отже, лише за таких обставин потерпілий є стороною обвинувачення в кримінальному провадженні та користується правами цієї сторони під час судового розгляду. В інших випадках, а їх переважна більшість, він є окремим учасником кримінального провадження зі своїми правами та обов'язками» [3].

На проблеми реалізації потерпілим своїх прав за відсутності чіткого визначення місця потерпілого серед учасників кримінального процесу вказує інша представниця адвокатського корпусу Скрипник Дар'я. Вона зазначає: «Відповідно до ч. 1 ст. 331 КПК України, під час судового розгляду суд за клопотанням сторони обвинувачення або захисту має право своєю ухвалою змінити, скасувати або обрати запобіжний захід щодо обвинуваченого. В контексті даної статті постає питання – чи можуть потерпілий, його представник подавати зазначене клопотання?» [4]. Тут же авторка і відповідає на своє питання: «Отже, стверджуємо, що потерпілий, його представник є стороною судового провадження лише у випадку, передбаченому ч.ч. 2, 4 ст. 340 КПК України, що впливає з положень КПК України. І, виходячи з цього твердження, потерпілий, його представник не можуть заявляти клопотання про обрання, скасування або зміну запобіжного заходу, клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій в суді під час судового розгляду тощо, окрім випадків, коли це право прямо передбачено КПК України.

Однак, як з наукової, так і з практичної точки зору, наголошуємо на тому, що потерпілого, його представника слід віднести до сторони обвинувачення в судовому провадженні. Дане твердження впливає з огляду на наступне. Потерпілим у

кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди (ч. 1 ст. 55 КПК України). Представник потерпілого користується процесуальними правами потерпілого, інтереси якого він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо потерпілим і не може бути доручена представнику (ч. 4 ст. 58 КПК України). Відтак, правове положення, процесуальні дії як потерпілого, так і його представника (зважаючи взагалі на підстави набуття статусу потерпілого в кримінальному провадженні) є за своєю правовою природою обвинувальними.

Підсумовуючи, вважаємо, що задля ефективного забезпечення виконання завдання кримінального провадження в частині охорони прав, свобод та законних інтересів учасників, потерпілого, його представника має бути віднесено до сторони обвинувачення саме у судовому провадженні, що забезпечить право заявляти вищевказані клопотання та іншими способами сприяти відновленню порушених прав» [4].

Без сумніву, ці виключно практичні проблеми, висвітлені практиками, вказують на особливу актуальність питання визначення функції потерпілого в кримінальному провадженні, що не можливо без теоретичного опрацювання.

І. В. Гловюк, на наш погляд, доволі ретельно дослідила теоретичні погляди щодо цього питання та висловила власне бачення шляхів розв'язання цих теоретичних проблем. Досліджуючи функціональну спрямованість діяльності потерпілого в історичному плані, вчена аналізує думки ряду вчених. Зокрема, вказує думку С. Альперта: «У справах приватного обвинувачення потерпілий виступав як обвинувач. У справах публічного та приватно-публічного обвинувачення потерпілий не був стороною у кримінальному процесі» [5, с. 234].

Далі вчена продовжує наводити думки інших вчених: «Так, заперечувалося здійснення потерпілим кримінально-процесуальної функції (М. Чельцов), а також указувалося на сприяння ним здійсненню інших кримінально-процесуальних функцій (Л. Кокорев). Було обґрунтовано думку про здійснення потерпілим обвинувальної функції (М. Строгович), явно виражений обвинувальний характер його діяльності (В. Савицький); однак у деяких дослідженнях указувалося на те, що не виключений інший, крім обвинувального, напрям у діяльності потерпілого (В. Божьєв). У якості функції виділявся також захист потерпілим своїх інтересів (Ц. Каз).

В. Нор виділив захист порушених злочином майнових прав та інтересів потерпілих осіб як кримінально-процесуальну функцію, мотивувавши тим, що ця діяльність здійснюється для вирішення спеціально визначеного процесуальним законом завдання; для її здійснення встановлені спеціальні форми (способи); вона здійснюється не тільки органами, які ведуть процес, а й спеціально залученими для цієї мети учасниками процесу. В. Нор заперечив при цьому, що названа функція здійснюється в межах функції підтримання цивільного позову та заперечення проти нього, оскільки законодавство передбачає різні засоби захисту порушених злочином майнових прав та інтересів потерпілих осіб.

Думка про здійснення потерпілим функції обвинувачення активно підтримувалася і надалі, вона в цілому є пануючою у сучасній доктрині кримінального процесу (Ю. Бауліна, В. Борисова, Д. Бєрова, В. Андреянова та інших), хоча і не є єдиною. Наприклад, О. Антонова наділяє потерпілого функцією захисту особистих прав та інтересів, визнаючи при цьому причетність останнього до реалізації функцій кримінального переслідування, обвинувачення та відшкодування шкоди, завданої злочинцем. На думку М.В. Танцерева, функція потерпілого відмінна від функції обвинувачення; процесуальна функція потерпілого – захист прав, порушених злочинцем, та законних інтересів. О.Ю. Шуміліна зазначає, що в діяльності потерпілого у справах приватного обвинувачення можна виділити дві функції: функція обвинувачення та функція захисту порушених прав і інтересів.

За КПК 1960 року потерпілий відносився до сторони обвинувачення в судовому розгляді: ст. 261 прямо передбачала, що до сторони обвинувачення відносяться: прокурор, а також потерпілий, цивільний позивач та їх представники.

За КПК 2012 р., якщо потерпілий є стороною, то, відповідно, реалізує функцію обвинувачення (яка виникає з моменту затвердження або складання обвинувального акта прокурором); таким чином, потерпілий реально може реалізувати права сторони лише в судовому провадженні.

Питання виникають у зв'язку із спробою визначити функціональну спрямованість діяльності потерпілого в досудовому провадженні [5, с. 234-235].

Наприкінці дослідження І. Гловюк, думки якої ми вже наводили, проаналізувавши точки зору багатьох вчених, доходить висновку: «Таким чином, за КПК 2012 р., якщо потерпілий є стороною, то, відповідно, реалізує функцію обвинувачення у судовому провадженні. Якщо потерпілий є цивільним позивачем, його кримінально-процесуальною функцією є підтримання цивільного позову. У випадку, коли підозрюваний, обвинувачений, а також за його згодою будь-яка інша фізична чи юридична особа відшкодовує шкоду, завдану потерпілому, реалізується функція забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. У решті випадків потерпілий є нефункціональним суб'єктом кримінального провадження» [5, с. 236].

На наш погляд, щодо виконання потерпілим функції обвинувачення висновок вченої є слушним, а з рештою висновків І. Гловюк щодо функції потерпілого важко погодитися, бо бути нефункціональним суб'єктом кримінального провадження не може жодний із учасників кримінального провадження.

Нагадаємо, на думку Л. Лобойка та й інших науковців, про те, що «кримінальні процесуальні функції – це визначені законом *основні напрями* кримінальної процесуальної діяльності».

До числа кримінальних процесуальних функцій належать: 1) функція обвинувачення (кримінального переслідування); 2) функція захисту; 3) функція правосуддя; 4) допоміжна функція. В основу цієї класифікації функцій покладаються об'єкт і обсяг окремих напрямів одномотивної кримінальної процесуальної діяльності» [6, с. 13].

Якщо брати за основу таку систему кримінальних процесуальних функцій та підставу поділу всієї діяльності на функції – напрямки одномотивної діяльності, то вся кримінальна процесуальна діяльність «розпадається» або об'єднує в собі один з наведених основних напрямків (функцій), а бути нефункціональним суб'єктом кримінального провадження означає, що суб'єкт кримінального провадження не здійснює такої діяльності або здійснює її без жодних мотивів чи неосмислено. На наш погляд, так не буває. Навіть, на перший погляд, незацікавлений в результатах кримінального провадження свідок, виконує допоміжну функцію і його мотивом є дати правдиві показання – допомогти правосуддю.

На нашу думку, потерпілий без будь-яких умов чи застережень повинен відноситися до сторони обвинувачення, про що слід внести відповідні зміни до ст. 3 та до глави 3 КПК. Потерпілий, давши показання, зазначає в них, якої шкоди та хто її йому завдав, чим безсумнівно здійснює обвинувальну функцію, бо ці його дії носять явно основну спрямованість – викриття особи у вчиненні кримінального правопорушення, що охоплюється функцією обвинувачення. Звісно, побічними, але для нього важливими будуть і вимоги про відшкодування шкоди тощо, але основним спрямуванням його дій все ж залишається викриття особи у вчиненні кримінального правопорушення.

У тому випадку, коли потерпілий відмовляється від давання показань, він лише висловлює своє ставлення до провадження, але сам факт його появи є підставою до притягнення винуватого до кримінальної відповідальності. Це так само, як слідчий чи прокурор приймають рішення про закриття кримінального провадження чи звільнення особи від кримінальної відповідальності, вони ж після такого рішення не перестають бути представниками сторони обвинувачення, просто вони діють в межах закону. Слідчий чи прокурор у описаній ситуації не перестають бути представниками сторони обвинувачення, бо це ж не основний їх напрямок діяльності, а побічний. Це по суті реалізація ними положень принципу законності в демократичному суспільстві, згідно з яким всім посадовим особам дозволено робити лише те, що дозволяє робити закон, а громадянам дозволяється робити все те, що не заборонено законом. Діючи згідно з цим принципом, на нашу думку, потерпілий має право вільно обирати лінію своєї поведінки, що відповідає рекомендаціям п. б) ст. 6 Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою: «забезпечення можливості викладення та розгляду думок та побажань жертв на відповідних етапах судового розгляду у тих випадках, коли зачіпаються їх особисті інтереси, без шкоди для обвинувачених та відповідно до відповідної національної системи кримінального правосуддя» [7].

Бувають випадки коли потерпілий й у справах приватного обвинувачення в суді відмовляється від обвинувачення і ніхто у такому разі не говорить, що потерпілий в

цьому випадку перестає бути представником сторони обвинувачення. Навпаки, автори стверджують, що саме в стадії судового розгляду потерпілий є представником сторони обвинувачення, а в інших не завжди. На наш погляд, такий висновок є помилковим, бо одного й того ж учасника кримінального процесу в залежності від стадії кримінального провадження відносити до різних груп його учасників є помилкою. Мабуть, підозрюваний, обвинувачений і засуджений чи виправданий можуть змінювати свій статус, але не групу учасників кримінального провадження. Так, підозрюваний може стати обвинуваченим, а потім засудженим чи виправданим, але і він завжди залишається представником сторони захисту. Так само й потерпілий завжди залишається представником сторони обвинувачення.

Більше того, лише одна поява потерпілого в кримінальному провадженні є проявом обвинувачення, про що зазначають С. Резніченко і Г. Резніченко. На їх думку, «Говорячи про характерні риси «потерпілого від кримінального правопорушення» в кримінальному праві і кримінальному процесі, слід також розглянути функції даної категорії. В кримінальному процесуальному праві це поняття є необхідним, щоб виділити потерпілого серед інших учасників кримінального процесу, наділити його специфічними правами і обов'язками для реалізації призначення кримінального судочинства. Іншу функцію виконує поняття потерпілого в кримінальному праві. Воно необхідне для визначення підстав кримінальної відповідальності, її диференціації й індивідуалізації» [8, с. 187].

Висновки. Проведене дослідження надає підстави стверджувати, що потерпілий без будь-яких умов чи застережень повинен відноситися до групи учасників кримінального провадження, які іменуються «сторони обвинувачення». У зв'язку з цим необхідно внести відповідні зміни до КПК. Зокрема, до п.п. 19, 25 та 26 ч. 1 ст. 3 КПК та глави 3 КПК під назвою «Суд, сторони та інші учасники кримінального провадження», виключивши з її змісту §4 «Потерпілий і його представник».

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n387>.
2. Черненко А. П. Чи завжди потерпілий є суб'єктом кримінального переслідування? *Потерпілий у досудовому провадженні : матер. круглого столу (м. Дніпропетровськ, 19.11.2010)*. Дніпропетровськ : ДДУВС, 2010. С. 24-27.
3. Нікішов Г. І. Потерпілий в кримінальному провадженні: сторона чи ні? URL : https://protocol.ua/ua/poterpiliy_v_kriminalnomu_provadzhenni_storona_chi_ni/.
4. Скрипник Д. Функції потерпілого та його представника у кримінальному провадженні. URL : https://protocol.ua/ru/funktsii_poterpilogo_ta_yogo_predstavnika_u_kriminalnomu_provadzhenni/.
5. Гловюк І. В. Проблеми визначення функціональної спрямованості діяльності потерпілого у кримінальному провадженні України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «ПРАВО»*. 2013. Вип. № 16. С. 233-236.
6. Лобойко Л. М. Кримінальний процес : підруч. Київ : Істина, 2014. 432 с.
7. Декларация основных принципов правосудия для жертв преступлений и злоупотребления властью (Резолюция 40/34 Генеральной Ассамблеи от 29 ноября 1985 года). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_114#Text.
8. Резніченко С. В., Резніченко Г. С. Деякі проблеми визначення поняття «потерпілий» у кримінальному законодавстві України. *Право і суспільство*. 2022. № 1. С. 184-188.

Надійшла до редакції 07.06.2022

References

1. Kryminal'nyy protsesual'nyy kodeks Ukrayiny [Criminal Procedure Code of Ukraine]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n387>. [in Ukr.].
2. Chernenko, A. P. (2010) *Chy zavzhdy poterpilyy ye sub"yektom kryminal'noho peresliduvannya? [Is the victim always the subject of criminal prosecution?]* *Poterpilyy u dosudovomu provadzhenni : mater. kruhloho stolu (m. Dnipropetrovs'k, 19.11.2010)*. Dnipropetrovs'k : DDUVS, pp. 24-27. [in Ukr.].
3. Nikishov, H. I. *Poterpilyy v kryminal'nomu provadzhenni: storona chy ni? [The victim in criminal proceedings: a party or not?]* URL : https://protocol.ua/ua/poterpiliy_v_kriminalnomu_provadzhenni_storona_chi_ni/. [in Ukr.].
4. Skrypnyk, D. *Funktsiyi poterpiloho ta yoho predstavnyka u kryminal'nomu provadzhenni [Functions of the victim and his representative in criminal proceedings]*. URL : https://protocol.ua/ru/funktsii_poterpilogo_ta_yogo_predstavnika_u_kriminalnomu_provadzhenni/. [in

Ukr.].

5. Hlovyuk, I. V. (2013) Problemy vyznachennya funktsional'noyi spryamovanosti diyal'nosti poterpiloho u kryminal'nomu provadzhenni Ukrainy [Problems of determining the functional orientation of the victim's activity in the criminal proceedings of Ukraine]. *Visnyk Kharkiv's'koho natsional'noho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya «PRAVO»*. Issue № 16, pp. 233-236. [in Ukr.].

6. Loboiko L. M. () Kryminal'nyy protses [Criminal procedure] : pidruch. Kyiv : Istyna, 2014. 432 p. [in Ukr.].

7. Deklaratsyya osnovnykh printsypov pravosudiya dlya zhertv prestupleniy i zlopotrebleniya vlast'yu (Rezolyutsyya 40/34 General'noy Assamblei ot 29 noyabrya 1985 goda) [Declaration of basic principles of justice for victims of crimes and abuse of power (Resolution 40/34 of the General Assembly dated November 29, 1985)]. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_114#Text. [in Russ.].

8. Reznichenko, S. V., Reznichenko H. S. (2022) Deyaki problemy vyznachennya ponyattya «poterpilyy» u kryminal'nomu zakonodavstvi Ukrainy [Some problems of defining the concept of «victim» in the criminal legislation of Ukraine]. *Pravo i suspil'stvo*. № 1, pp. 184-188. [in Ukr.].

ABSTRACT

Anatoliy Chernenko, Anatoliy Shiyan. On the function of the victim in criminal proceedings. The authors concluded that the victim should treat the prosecution without any conditions or reservations, even if he refuses to testify, because he only expresses his attitude to the results of the proceedings, and the very fact of his appearance is the basis for bringing the perpetrator to justice. criminal liability. It is the same as the investigator or the prosecutor decides to close the criminal proceedings, they do not cease to be representatives of the prosecution in this case, they simply act within the law. This is essentially the implementation of the provisions of the rule of law in a democratic society, according to which all officials are allowed to do only what the law allows, and citizens are allowed to do everything that is not prohibited by law. Acting in accordance with this principle, according to the authors, the victim has the right to freely choose the course of his behavior, which is consistent with the recommendations of paragraph b) of Art. 6 Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power. Even if a victim of a private prosecution withdraws from the prosecution, no one claims that the victim has ceased to be a representative of the prosecution. On the contrary, the authors argue that at the stage of the trial the victim is a representative of the prosecution, and in others not always. This conclusion, according to the authors, is erroneous, because the same participant in the criminal process, depending on the stage of the criminal proceedings, cannot be attributed to different groups of its participants. Yes, a suspect can be charged and then convicted or acquitted, but he always remains a representative of the defense. Similarly, the victim always remains a representative of the prosecution, which should be amended accordingly, Art. 3 and to Chapter 3 of the Criminal Procedure Code of Ukraine.

Keywords: *victim, prosecution, private prosecution, denial of prosecution, the right of the victim to freely choose his line of conduct.*

УДК 343.638

DOI: 10.31733/2078-3566-2022-2-308-314

Каріна АЛІСВА ©

ад'юнкт

(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

ЗАКОНОДАВЧЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕПОВАГУ ДО ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ

Розглянуто проєкти законів України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо захисту честі та гідності працівників Національної поліції України, членів громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону та військовослужбовців» від 08.02.2021 р. № 5050 та «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо захисту честі і гідності громадян та працівників правоохоронних органів» від 24.02.2021 р. № 5050-1.

© К. Алісва, 2022

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-2346-9026>

akm-1881@ukr.net